

YARATICILIK VE EĞİTİM

Arş. Gör. Ergün ÖZTÜRK

Yaratıcılık konusu, toplumu geliştiren, buluşlara yol açan bireylerin yetiştirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Yapılan her yeniliğin, buluşun altında yaratıcı bir zekanın var olduğu görülmektedir.

Hiç kimse yaratıcılığın sadece bir düşünme tipi yada eleştirel düşünceyle aynı olduğundan tatmin olmuyor. Feldhusen çocukluk yaşlarındaki eleştirel düşüncenin yetişkinlikteki yaratıcı faaliyetle aynı olmadığını delil gösteriyor

Bazı yazarlar Yaratıcılığı güvenlikte olma, alışla gelmişten ziyade alışla gelmemişin istenmesi olarak tanımlamaktadırlar. İnsanın her alanda kendine özgü kendi içinde sistemi olan sembolleri ve bu sembolleri içeren araçları vardır. Özgün ürünün oluşması için, bireyin ilgilendiği alandaki sembollerin ve araçların çok iyi öğrenilmiş olması, birleştirmede etkili olması beklenir. Yaratıcılık algısal, duygusal ve kültürel bir bütünlük içerisinde ele alınmalıdır. Yaratıcılıkta eş ve zıt anlamları birlikte düşünme vardır. Verileri akıllıca düzenleme, esnek yaklaşımlarla problemi çözme ve ortaya özgün bir ürün koyma, aynı zamanda ifadelerde akıcılık yaratıcılığın doğasında bulunmaktadır. Yaratıcılık dendiği zaman akla karmaşık bir süreç gelmektedir. Yaratıcılık tek başına bir süreç, yalnız tanımlanabilecek bir etkinlik değildir. Yaratıcılık tanımları çok değişiktir.

Torrance'a göre Yaratıcılık(Creative); sorunlara, bozukluklara, bilgi eksikliğine, kayıp öğelere, uyumsuzluğa karşı duyarlı olma, güçlüğü tanımlama, çözüm arama, tahminlerde bulunma ya da eksikliklere ilişkin denenceler geliştirme, bu denenceler' i değiştirme ya da yeniden sınama, daha sonra sonucu başkalarına iletmektir biçiminde tanımlamaktadır.

Deneyimlere açık olmayı gerektiren yaratıcılık, yeni yolların varolabileceği düşüncesini taşıyarak arayışa girme cesaretini gösterebilme, yeniliği benimseme, yaratıcı düşüncenin yeni boyutlarını fark ederek denemeye hazır olma demektir.

Barlet yaratıcılığı; Ana yoldan ayrılma deneye açık olma kalıplardan kurtulma olarak tanımlıyor. Daniel Keating (1980) Yaratıcılığı; bilgi, iletişim yeteneği ve eleştirel analiz yeteneği şeklinde genişleterek tanımlıyor.

Özgün ve yaratıcı düşünce dünyamıza yeni ufuklar ekler ve yaşamı kolaylaştırır. Sağlıkta sosyal alanlarda, fen ve matematikteki insanlığın geleceğine etki yapacak buluşlar insanoğlunun yaratıcı potansiyelini kullanır

bilmesi ile mümkün olacaktır. Eğitim kurumları, eksik olduğu herkes tarafından kabul edilen bilgi birikiminin getirdiği sınırlamalar ile bireylerdeki yaratıcı potansiyeli köreltmek yerine ortaya çıkarmaya ve geliştirmeye çalışmalıdır. Aynı zamanda tüm okullardaki eğitim, yaratıcılığı geliştirmeye yönelik programlar içermelidir. Yapılan bilimsel çalışmalar sonucunda insanda yaratıcı düşüncenin varlığı tespit edildiğine göre bunların geliştirilmesi, eğitim kurumları ve ailelerin vazgeçilmez görevi olmalıdır. Çünkü “insana seçim yapma ayrıcalığının, düşüncelerini yönlendirme otoritesinin ve fikirlerini ifade etme fırsatının verildiği tek alan bireysel yaratıcılık alanıdır”.

Özgün ve yaratıcı düşünce dünyamıza yeni ufuklar ekler ve yaşamı kolaylaştırır. Sağlıkta sosyal alanlarda, fen ve matematikteki insanlığın geleceğine etki yapacak buluşlar insanoğlunun yaratıcı potansiyelini kullanması ile mümkün olacaktır. Eğitim kurumları, eksik olduğu herkes tarafından kabul edilen bilgi birikiminin getirdiği sınırlamalar ile bireylerdeki yaratıcı potansiyeli köreltmek yerine ortaya çıkarmaya ve geliştirmeye çalışmalıdır. Aynı zamanda tüm okullardaki eğitim yaratıcılığı geliştirmeye yönelik programlar içermelidir.

Bugün günümüzde çocukların ezbercilikten kurtulması yapıcı ve yaratıcı düşünmesi istenmektedir. Çocuklarımızın yaratıcı düşüncesini sağlamak için ilk adım, okul öncesinde atılır ve ilerideki okul yıllarında da çocukta yaratıcı düşünme becerisi artar. 21. yy. yaklaşırken ortaya çıkan hızlı değişimler sonucu, günümüzün genç kuşakları, çok yakın bir gelecekte yetişkinler haline geldiklerinde şu anki toplumdaki çok farklı bir ortamda kendilerini bulacaklardır.

Rogers’in eğitim sistemi üzerinde yaptığı eleştiride “Eğitimin, tutucu, kalıplaşmış, bağımsız düşünen yaratıcı ve özgün olmaktan çok, eğitimi tamamlamış bireyler yetiştirilmektedir” biçiminde ifade etmiştir. Bu haklı eleştiride gösteriyor ki eğitimin gerçek işlevi, öğrencilerin öz düşüncelerini geliştirmek olmalıdır. Bir başka eleştiride ise Rudowicz ; modern yaşam bireylerin karmaşık bir biçimde ortaya çıkan toplumsal, bireysel, mesleki sorunlarını nitelikli, olarak çözebilmelerini sağlayacak olan “Yaratıcı Düşünce Becerilerini” kullanmalarını gerekli ve zorunlu kılmaktadır. Ancak örgün eğitim, yaratıcı düşüncede en önemli öge olan “İraksak Düşünmeyi “ tümüyle inkar eden, geleneksel olarak basma kalıp düşüncüyü sürdürmeyi hedefleyen bir görünümüdür. Genel öğretim sistemleri yakınsak düşünüşü geliştirmeye eğilimlidir. İraksak düşünüş biçimlerini, yani asıl yaratıcı düşünme biçimlerini geriletmektedir. Tüm sınav ve testler yakınsak düşünmenin gelişmesini değerlendirmek eğiliminde olup, İraksaklığın, yaratıcılığın değerlendirilmesini ihmal etmektedir.

Burada ifade edilen yakınsak düşünme; yalnız bir tek doğruya bağlı olarak ve mevcut bilgilerden çıkarılan geleneksel sonuçlara götüren düşünme tarzıdır. Iraksak düşünmeye özgü karakteristik ise; mevcut bilgiye dayanılarak değişik cevapların üretilmesidir. Yakınsak Düşünen yalnız açıkça doğru olan cevabı ararken, Iraksal Düşünen; cevaplarında akıcılık, bir probleme verdiği cevapta ürettiği çözüm sayısı uyumlu, esneklik, yorum ve yaklaşımların yeniden ve farklı bir şekilde yapılandırılması, esneklik, özgünlük ve işleme özelliklerine sahiptir. Iraksal düşünmede benzeri bulunmayan yeni çözümler aranmakta, yakınsak düşünmede ise tek doğru cevap üzerinde tam bir ısrarla durmaktadır.

Eğitim amaçları, yaygın ve örgün eğitim programları , bireyin içinde doğup yer aldığı kültürel süreçler tarafından belirlendiğinde, yaratıcılığı hedef alan yada almayan, hatta engelleyen toplumsal ve kültürel sistemler olabilir. Eğitim sistemleri, sosyal, kültürel boyutlara dayanarak a) geçmişi anlama b) günceli yaşama c) geleceği yaratma yolunda dengeli programlar sunsa bile, uygulamada, farklı kişilik yapıları üzerindeki etkileri birbirinden çok farklı olabilmektedir. Eğitimin amacı çocuklarımıza bilgiye ulaşma, anlama, analiz etme, değerlendirme ve sentez yeteneği kazandırmak olmalıdır.

Öğretim ve eğitim düzeni ve kapsam sorunları durmadan büyüyen ve daha karmaşık şekle gelen dünyanın gelecekteki sorunlarına nesillerimizi hazırlamak üzere yeterli değildir. Yetiştireceğimiz çocuklarımıza ileride karşılaşacakları sorunları giderme, buluş ve yenilik içerisinde olmalarını istiyor isek mutlaka yaratıcı eğitim ve öğretim vermeliyiz. Eğitim, yaratıcılığı yok edip onun yerine bir takım kalıpları koymadığı takdirde karşılaşacağı her durumda ne yapacağını kestirebilen, sorunlarını çözebilen bir insan tipi ortaya çıkaracaktır.

Çağdaş teknoloji patlaması ile toplumlar geliştikçe sadece alışkanlık değil, başka temel güçlerin, yeteneklerinde geliştirilmesi önemini ortaya çıkarmıştır. Hele üretim ile üretici insan, sosyal ve ekonomik bir bağ içinde olunca, insanın yaratıcı bir eğitimle eğitilmesi, yaratıcı gücün geliştirilmesi, mutlak bir zorunluluk olur. Böylece insanın belli durumlara ayarlı bir robot olmadığı gerçeği kuramsallaşır. Uygarlığımızın, ulusal varlığımızın devamı, yaratıcı kişilerin var olmasına bağlıdır. Bugün ve yarın toplumumuzu oluşturan ve oluşturacak olan genç kuşakları, Yaratıcı Eğitim Ortamında yetiştirmek bir zorunluluktur.

Eğitim Ortamında Yaratıcı Düşüncenin Geliştirilmesi ve Özendirilmesi
Günümüzde eğitim bilgiyi değil, öğrenciyi odak noktası yapar. Çağdaş eğitimde öğrenci bilgi yüklenen bir obje değildir, bilgi öğrenci içindir, öğrenci bilgi için değil. Amaç öğrenciye bilgi yığmak değil, öğrencinin bilgiyi anlayabilmesi, kavrayabilmesi, gerektiğinde kendi başına da bağıntılar kurarak

bilgi üretebilmesidir. Eğer özgür ve bilimsel düşünce gücüne sahip kişiler olarak yetiştirmeyi amaçlıyorsak, onlara her şeyden önce okuduklarını anlamayı öğretmemiz gerekir.

Eğitimde amaç kişinin yaratıcı, araştırmacı, sorgulayıcı, bildiklerini uygulayabilen nitelikler kazanmasını sağlayan kişilik geliştirici bir eğitim olmalıdır. Ancak eğitim sistemimize bakıldığında bu tür bir sistem değil de ezbere dayanan, fazla bilgi yükleyici, verilen bilgilerin olduğu gibi benimsenmesini, ezberlenen bilgilerin yeniden aktarılmasını öngören bir yöntemin geçerli olduğu görülür.

Eğitimde yaratıcılık var sayımlarından elde edilecek sonuçlar küçümsenmemelidir. Çünkü bunlar öğrenim yöntemlerinin can damarlarına indiği kadar kullanılan ders kitapları ve ders düzenlemeleri içinde çok önemlidir. Halk arasında yaratıcılığın ancak sanatla uğraşan ressamlarla yazarlara, müzisyenlere özgü olduğu kanısı yerleşmişlerdir. Fakat yaratıcılık her alanda söz konusudur. O halde tüm öğrencilere ve sınıflara hazırlık yaparken her zaman yaratıcılık ölçütlerini akılda tutmak gerekir. Çünkü bu tür yatırım çocuğun geleceği, mutluluğu kadar toplumunda huzurunu etkileyecektir.

Çağdaş bir eğitim, kişinin yaratıcı, araştırmacı, sorgulayıcı, bildiklerini uygulayabilen nitelikler kazanmasını sağlayan kişilik geliştirici bir eğitimdir. Okul, çocukların belli özelliklerini, yeteneklerin geliştirmek için en uygun ortamlardan biridir. Yaratıcı düşünme yeteneğinin gelişmesinde ilkökul ortamının önemli bir yeri vardır. Okullardaki Eğitimin Programlarında çocukların yaratıcı düşüncelerini geliştirmek yönünde azda olsa yer verilmiş ise de, bunun bir hedef haline getirildiği görülmemektedir.

Okuldaki olumsuz durumlar, yaratıcılığı bir çok açıdan engellemektedir. Bunların başında bireysel farklılıklara yer verilmemesi gelmektedir. Bütün çocukların aynı program kalıbına sokulması ve kalıptan dışarı çıkmalarına izin verilmemesi, yüklü programlar sadece bilişsel eğitimin düşük düzeylerini vurgulayan ezbere dayalı bir eğitim, katı disiplin kuralları ve sınavlar yaratıcılığı engellemektedir. Aynı zamanda programların tamamlanması tek amaç haline gelmekte ve Bilişsel gelişmeye önem vermeyen ve sadece mantıksal düşünceye dayanan eğitim sisteminde yaratıcılığı engellemektedir.

İlkokul yıllarında çocuğun yaşamına giren zengin ve farklı uyarıcıların, çocuğun yaratıcı düşünme yeteneğinin gelişmesine katkıda bulunacağı görülmektedir. Taylor, İlkokul yıllarının, yaratıcı düşünme yeteneğinin gelişiminde kritik bir dönem olduğunu belirtmektedir.

Yaratıcı düşünme yeteneği çevre, aile ve toplum etkileşimiyle gelişen bir özelliktir. Olumlu kabul edici bir ortam yaratıcılığın gelişmesini sağlayacaktır

Öğrencilere çeşitli hobiler geliştirmelerini, fikirlerini rahatlıkla ifade edebilecekleri bir ortam sunulmalıdır. Öğrenciler değişik alanlarda kitap okumaya sevk edilmelidir. Yeniliğe ve öğrenmeye destek vermek, farklılığa tahammül, yanılığa hoşgörülle bakma, takdir ve fark edilme, fikri sahibine mal etme gibi destek unsurlar yaratıcı düşüncenin gelişmesine etkindir.

Eğitim ortamı öğrencinin kendini özgür hissedeceği bir ortam olmalıdır. Öğrenciler fikirlerini rahatlıkla ifade edebilmelidirler. Öğretmen mantığa ters düşen fikirleri de desteklemeli öğrencileri bu fikirlerinden dolayı eleştirmemeli aksine teşvik edici olmalıdır. Öğretmen düşünce üretmeye engel olan faktörlerin farkına varmalı ve bunların etkisini azaltıcı faaliyetlerde bulunmalıdır. Bununla birlikte eğitim programları yaratıcı kişilerin insanlığa olan katkısını değişik alanlardaki sorunları tanımlamaları ve çözüme ortaya koydukları üstün başarılar vurgulanarak yaratıcılık bilincinin oluşmasına yardımcı olabilir.

Öğretmen belki de takip etmesi gereken en önemli adımı, öğrencinin yaratıcılığın takdir edildiğine emin olduğu yaratıcı etkinlikleri cesaretlendirmek olmalıdır. Bireyler yaratıcı çabalar gösterdiklerinde, kaşif ,yenilikçi ve düşünce üreten kişiler olabileceklerdir.öğrencilerin, öğretmenlerinden ve arkadaşlarından destek alması sınıf yaşantılarında olumlu değişiklikler oluşturacaktır.

Özden, öğrencilerin kendilerine olan güvenlerini artırmak, orijinalliği teşvik etmek, zorluklarla başa çıkmayı, stresle mücadeleyi, yılmamayı öğretmek, öğrencilerin hata yapmalarına izin vermek ve öğretmenlerin öğrencilere arkadaşça yaklaşım sergilemeleriyle yaratıcılığın gelişmesindeki öğretmen boyutunu ifade etmiştir.

Montague, yaratıcılığı özendirme sınıf içi faaliyetlerde;

1. Mümkün olan zamanlarda eleştirel analiz yeteneğinin kullanıldığı soruların sorulması. Bu sorular içerisinde doğru cevapları mümkün olduğu kadar çok olmalıdır. Bu tip sorulara verilecek cevap geniş bir görüş içerecektir.

2. Yaratıcı ifade için fırsat sağlanması; bu öğretmenin öğrencilere daima bir şeyi yapacakları veya bir problemi çözecekleri farklı yolları sunacak sorular sormalarıyla olur.

3. Öğrencilere hata yapmaktan korkmayacakları yeni bir şeyler denemelerine

izin verilmesiyle,

4. Öğrencilere bazı şeyleri yaratmak için birlikte çalışmalarına izin verilmesiyle,

5. Öğrencilere bir problemin çözümü için beyin fırtınası yapmalarına izin vermekle.

Yaratıcı Düşünceye Etkileyen Faktörler

Okul ortamının yaratıcı düşünme yeteneğinin gelişmesinde önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Fakat bugünkü sınıf ortamları, bu özelliğin gelişmesinden çok gerilemesine yol açmaktadır. Çünkü, yaratıcı düşünce yeteneğinin gelişmesi gereken ortamı çocuğun duygu ve düşüncelerini rahatça söyleyebileceği, geleneksel olmayan bir sınıf ortamıdır. Gelzels ve Jackson(1962) öğretmenlerin, yaratıcı öğrencileri desteklemek yerine engellediklerini belirtmiştir.

Öğrencisinin cesaretini kıran, güvensiz, aşırı eleştiren, heyecanı olmayan, davranışlarında bir uçtan diğer bir uca gidip gelen dogmatik ve katı tutumlar sergileyen, ilgisini sürdürmeyen, düz okumayı vurgulayan, dar ilgileri olan, sınıf dışında tartışma ve konuşma imkanı olmayan öğretmenler çocukların yaratıcılığının gelişmesine engel olmaktadır.

Öğretmenlerin yüksek zeka düzeyindeki öğrencileri yaratıcı öğrencilere tercih etmelerine benzer biçimde, okul yöneticileri de yüksek düzeyde yaratıcı öğretmenleri daha az yaratıcı olanlara tercih ederler. Yüksek düzeyde yaratıcı bir öğrencinin sınıfta çıkardığı sorun gibi yaratıcı bir öğretmende yöneticiye sorun çıkaracaktır. Yaratıcı olmak diğerleri için kestirilemez bir durumdur. Öğretmen, yeni düşünce üretmeye engel olan kültürel normlarında farkında olmalı, onları etkisini azaltıcı etkinliklerde bulunmalıdır. Öğrencilere her fırsata düşüncelerini ifade edebilecekleri bir ortam sunmalıdır.

Kalıplaşmış konular yığını olan ve belli süre içinde tamamlanması gereken eğitim programları da yaratıcılığa engel olabilmektedir. Çünkü programların tamamlanması, tek amaç haline gelmekte bu açıdan da öğretmenlere hesap sorulmaktadır. Bireysel gelişmeye önem vermeyen ve sadece mantıksal düşünceye dayanan eğitim sistemi de yaratıcılığı engellemektedir.

KAYNAKÇA

Kaplan, PAUL. “ S. Educational Pschology For Tomorrow Teachers”, West Publishing Company, New York,1990

Torrance,E., PAUL and Ball, Orlow E. “ Torrance Tests of Creative Tinking”, Norm Technical Manual, Bensenville, Scholastic Testing Servize, Inc. 1974

SUNGUR, Nuray. “ Yaratıcı Düşünce”, Evrim Yayınevi, İstanbul,1997

GEL,Yücel. “Çağdaş Eğitimde Sanat”, Çağdaş Yaşamı Destekleyenler Derneği Yayınları, İstanbul,1994

SAN, İnci. “ Sanatsal Yaratma ve Çocukta Yaratıcılık”, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1979

ÖZDEN,Yüksel. “Öğrenme ve Öğretme”, Pegem, Ankara, 1997

ADDINGTON, Jack Ensing, “ %100 Düşünce Gücü”, Çeviren: Birol ÇETİNKAYA, Akaşa Yayınları, İstanbul,1997

ATAMAN, Ayşegül. “Eğitim Sürecinde Yaratıcılık”, Yaratıcılık ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği Yayınları, Ankara,1993

RIZA, Enver Tahir, “ Yaratıcılığı Geliştirme Teknikleri”, Anadolu Matbaası, İzmir,1999

YILDIRIM, Ramazan, “ Yaratıcılık ve Yenilik”, Sistem Yayıncılık, İstanbul,1998

SAYIN , Şara. “Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim”, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990